IV STRAŽILOVSKI SUSRET

slobodan novaković

trenutak nove kritike

Kao što smo već objavili, POLJA od ovog broja, prilozima Esada Čimića i Slobodana Novakovića, počinju da objavljuju diskusije u okviru priprema za četvrti stražilovski susret.

Susret će se održati krajem oktobra u Novom Sadu. Tema Susreta je AKTUELNI PROBLEMI KULTURE U JUGOSLAVIJI. U dosadašnjim razgovorima o Četvrtom stražilovskom susretu najčešće su se nametale ove podteme: a) KULTURA I SAMOUPRAVNI ODNOSI U NAŠEM DRUŠTVU, b) KULTURNA INTEGRACIJA i MEĐUNACIONALNI ODNOSI U KULTURI I c) POZICIJA I FUNKCIJA NAŠE DRUŠTVENE I UMETNIČKE KRITIKE. Definitivne formulacije podtema i teza, koje će sastaviti Odbor Stražilovskog susreta na osnovu šire obavljenih diskusija, POLJA će objaviti u broju koji će izaći neposredno pred susret.

Molimo naše saradnike i čitaoce da nam šalju priloge o najavljenim stražilovskim temama.

Kao što se, vremenom, promenila pozicija kompletne domaće kinematografije — tako se, uporedo s tim, promenila i pozicija domaće filmske kritike. I ovog puta se potvrdila suštinska zavisnost kritike od nivoa i tokova same kinematografije.

Trenutno, za čitavu jednu generaciju kritičara, posao je izgleda „završen". S probojem novih filmskih vrednosti i s potpunom afirmacijom nekolicine autora, koji su doskora bili osporavani a koji su danas centralne figure našeg novog filma (Makavejev, Petrović, Mimica, Pavlović, Đorđević), potpuno se iskazala generacija kritičara koja ih je godinama podržavala, pripremajući njihov današnji uspeh. Tako je, kod nas, „završena" dugogodišnja bitka za moderni filmski izraz, slomljeni su mnogostruki birokratski otpori prema onome što je bilo zaista sveže i novo u našem filmu, ili su ti otpori bar učinjeni deplasiranim.

Time je i jedan deo kritike „završio" svoj deo posla.

Ne tako davno, Petrović, Pavlović ili Makavejev, bili su diskvalifikovani na različite načine, od mnogih „zvaničnih arbitara": Petrovićev film „Dani" bio je ocenjen kao „nama tuđ" i zajedno s Hladnikovim „Pešćanim zamkom" nije bio pušten čak ni u pulsku Arenu, Pavlovićev „Povratak" čamio je dugo u „bunkeru" iz kojeg film „Grad" ni do danas nije izašao, a svaki od Makavejevih dokumentarnih filmova izazivao je nekakve šokove u svesti filmskih birokrata, kritičara i cenzora (naročito „Parada"!). Ovi su autori, očigledno, donosili nešto bitno novo, rušili su konvencije, nametali su se kao ličnosti „izvan serije", afirmisali su jedan drukčiji način mišljenja i jedan moderniji senzibilitet, pa su i otpori prema njima bili veoma žestoki, a sumnje mnogostruke.

Naš novi film podržavali su novi kritičari, koji su imali sluha za njegove inovacije i vrline: oni su uklanjali granice između „amaterskog" i „profesionalnog", podržavajući sve što je bilo nekonvencionalno i kreativno — od zagrebačkih „antifilmskih" smotri i kino-klubaških vrednosti, do filmova koji su u Puli bili surovo dočekivani u ime „ideologije" ili u ime „estetike". Ta kritika je omogućila da dođe do polarizacije vrednosti.

Makavejevu, Mimici, Saši Petroviću, Hladniku, Rakonjcu (u trenutku kad je donosio nešto novo!), Peteku, Pansiniju ili Živojinu Pavloviću, od kojih je svaki prolazio kroz šibu „javne osude" i špalir nerazumevanja sredine, pružili su podršku jedino mladi jugoslovenski kritičari — prvenstveno iz Beograda i Zagreba, okupljeni oko revije „Danas", „Telegrama", „Mladosti" i „Poleta". Veoma često, iza stava kritičara nije stajao i stav redakcije: kritičari su govorili u ime svojih ličnih uverenja, izlažući se i sami brojnim napadima i otporima.

Ta kritika je imala avangardnu funkciju: ona je išla ispred događaja, naslućivala je i formulisala novo!

U tim neprestanim bitkama, vođenim između „ideologije" i „estetike", između birokratskih i antibirokratskih shvatanja, u kojima je sazrevala čitava naša kinematografija — sazrevala je i sama kritika (ona kritika koja je imala sluha za istinske vrednosti, i koja je umela da dokaže svoj vlastiti senzibilitet, opredeljujući se za prave autore i pomažući im da formulišu svoje estetičke programe). Ti tekstovi, koji su izazivali snažne birokratske otpore, kao što su ih izazivali i sami filmovi, dolazili su iz „beogradskog" i „zagrebačkog kruga" kritičara s približnim shvatanjem filma. Tako su sinhrono delovali: Branko Vučićević, Žika Bogdanović, Živojin Pavlović, Vlada Vuković, Ranko Munitić, Ante Peterlić, Zoran Tadić i drugi, a na svoj način bio je prisutan u ovoj struji i estetičar Dušan Stojanović, kao inspirator novih strujanja (on je, doduše, više delovao usmeno, nego pišući i sam o filmu). Reč je, nesumnjivo, o određenome krugu kritičara, koji su pisali u netiražnim listovima, ali su uspeli da izvrše snažan uticaj i na javnost i na redитelje.

No, vremena se menjaju!

Danas, svi hvale naš novi film — hvale ga nekritički čak i oni koji su ga, doskora, na razne načine napadali, osporavali, pa i grubo diskvalifikovali. Ti „kritičari bez uverenja", koji kao po pravilu pišu u najtiražnijim listovima, i koji nikad ne govore u ime svojih ličnih uverenja (jer ih i nemaju!), nego u ime „tekućih pritika", prihvataju danas gromoglasno i uz talambase, ali bez dubljih analiza i bez pravog razumevanja, sve ono što su još juče dovodili u sumnju i „estetički" i „ideološki"! U takvoj situaciji, izgleda, prava kritika počinje da gubi svaku funkciju — a mnogi od onih kritičara koji su rasli uporedo s našim modernim filmom, počinju da se osećaju suvišnim i napuštaju filmsku kritiku.

Pravi kritičari, sada, ili su i sami počeli da prave filmove, ili su počeli da se bave nekim drugim stvarima: tako, Žika Bogdanović piše o džezu i televiziji, Žika Pavlović piše priče i snima filmove, Zoran Tadić i Ante Peterlić pripremaju se da režiraju, a čak je i „destruktivni" Branko Vučićević postao saradnik reditelju Makavejevu. O novom filmu, sada, pišu punom parom, ali sa uverenjem da se ništa bitno nije promenilo: Mira Boglić, Aco Šiaka i drugi visokotiražni „hroničari" naših filmskih zbivanja (ako se promenila kinematografija, oni se nisu promenili!).

Već sada, možemo nagovestiti dekadenciju i krizu našeg novog filma, ako ga u najskorije vreme stvaralački ne podrži neka nova generacija filmskih kritičara, koja se još nije iskazala niti iscrpla u žestokim estetičko-idejnim bitkama.

Trenutno se jedna grupa novih kritičara okuplja u Beogradu, uglavnom oko lista „Film-novosti", ali se još ne može govoriti o njenoj fizionomiji i o njenim opredeljenjima. Na čelu tih novih beogradskih kritičara nalazi se Bogdan Tirnanić, a pored njega o filmu sve ambicioznije pišu i Emilija Bogdanović, Bogdan Kalafatović, Ivan Rastegorac, Miša Stanisavljević, Adam Puslojić i drugi... Na žalost, „Film-novosti" je, po svojim koncepcijama i kvalitetu, daleko od toga da liči na reviju „Danas", ili da ima intelektualne ambicije jednog „Poleta" ili „Telegrama". Zato, već sada možemo konstatovati da se ta nova generacija mladih kritičara razvija i formira u jednoj klimi koja nije naročito kreativna ni naročito stimulativna po njih same. Veoma rano, još pre nego što su istakli svoj estetički program, oni su počeli da pišu rutinski i bez strasti, bez ambicije da otkrivaju i afirmišu neke nove vrednosti. To što žive u apologetskoj atmosferi, kad svi redom nekritički veličaju i uzdižu novi film i nove autore (ostajući slepi čak i pred očiglednim slabostima ovih dela!) znatno je otupelo i njihov kritički sluh: u takvom horu, solisti ne dolaze do izražaja!

Ovi kritičari, tako, nemaju šansu da budu u opoziciji prema nekim lažnim vrednostima, niti mogu da govore u ime novog i nepriznatog, danas kad je sve „priznato" i „prihvaćeno" — to znači da oni nemaju prilike ni da se opredele, odnosno da u dnevnim bitkama i sukobima iskazuju svoje vlastite kriterijume, rušeći prividne vrednosti i afirmišući ono što istinski vredi. Zato je kod većine od njih sam pristup filmu preterano mlak deskriptivan, knjiški, bez neke izrazitije idejno-estetičke orijentacije. Svi oni pišu o filmu „stručno" i sa prividnom superiornošću, ali bez dovoljno strasti i žestine, a mnogi su skloni i jalovom privatnom meditiranju...

No, ne treba ih osuđivati: novo se rađa u otporu prema konvencijama, a ne kroz stvaranje novih konvencija!

Njima je mnogo teže da se opredele, jer startuju u situaciji kad je vrednost opredeljenja pala i kad je ono što je doskora bilo dokaz individualnih shvatanja filma postalo predmet opšte samoreklamerske histerije, u kojoj se masa „kritičara bez uverenja" identifikuje, bezbolno i lako, sa svim onim što u ovome času smatra već dokazanim i konjunkturnim. U takvoj situaciji, kad su opasniji birokratski pogledi u nama nego oko nas, daleko je teže doći do svog vlastitog ugla gledanja i, u moru kolektivne afirmacije, isplivati na površinu sa nekim svojim ličnim uverenjima.

Nova kritika mora težiti ka novoj kritičnosti, i prema sebi i prema filmu. Ako želi da preživi, ona se ne sme zadovoljiti postignutim. Naprotiv, treba da otkriva nove autore i nove aspekte u sopstvenom gledanju na film.

Nova generacija kritičara, konačno, ima šansu da formira svoje kriterijume i svoja uverenja, tek ako zauzme kritički stav i prema našem novom filmu i ako, umesto izricanja nekritičkih apologetskih i samozadovoljnih konstatacija, počne da vrši novu klasifikaciju vrednosti.

Ta kritika mora dokazivati svoj senzibilitet, a ne vrednosti koje su već uveliko dokazane!

Trenutak naše nove kritike, prema tome, treba da bude i trenutak našeg novog filma. To znači da, napuštajući stare autore (i usvojivši ono što je kod njih najviše vredelo), nova kritika mora da pogleda napred, da se okrene novome filmu i da, dokazujući ga, dokaže i samu sebe.

Vrednosti nisu iscrpljene: Želimir Žilnik, Lordan Zafranović, Eduard Galić, pa i „večiti amater" Mihovil Pansini, još čekaju na svoje kritičare!

„A cause de cette brûlere que je ne pouvais plus supporter, j'ai fait un mouvement en avant."

Albert Camus

vlastimil kovalčik

iz „erozija"

U očima sjaje žice magle nad dubokom zemljom.
Put: osećam kako pod nogama mi siva boja struji.
Nedaleko trči dete, spotiče se o jabuku, ona krik mirisa pušta u visinu.
Stabla se pružaju u daljinu, njihova suva rebra presecaju oluje sa ove reke.
Do zime će svaka jela biti luster.

Tako dolazim skrušenim tragovima tvojim
u sasvim obnaženo jutro, u njegovom prostoru sija hram stenja.
A sunce kola nad našim glavama, sate
naše groznice ubija.
Skrivena, beležiš, gestom, pokrete mojih munja!

Na vratima svog daha čekam te sa svakim refleksom,
koji je svezan u zglobu,
iza realnih čula, jer se čula mogu
isprazniti: sunce od dugog posmatranja crni — postaje
dno neba,
— a kad pesma bude preuska,
prokazaću te: grane što cvile na vetru, ili vlaga
rasuta po travi, i muk usana sa belegom prašine
u toj sigurnosti biće prisutni.
— ali napustiću zauvek misao što se
apstrakciji priklanja, trenutku teorije,
o jednom podnevu sa tobom,
kad ni naša najniža senka više neće biti tajna.

To te vatra u zemlji ponavlja — to je predeo
pod nogama ptica, i buduće ravnice snega, poduprte sa brega.

Vatra je zelena, crvena i plava. A ovo puckaranje pojavna bolest drveća.
Govorim: ulaze u mene sve boje sem tišine, znam je iz dugog zagrljaja.
Kamenujemo reku, kao kiša? Bežimo već, mokra nam kosa,
u nama tinja sveća, odškrine tamu, i tada, češlja se, odjekuje oštrenje kosa.

Ali tvoja kosa dlanove mi pali,
kao poplava u vetru uzimana,
leto suvih ustiju i ruke
što o snegu ćute.

Madrigal
To smo mi
između zemlje i neba

To nije tuga:
ležati tiho
sa očima podignutim ka nebu.

Stavi ruku u more svetlosti,
pri tebi sam
kao reka pored zemlje.

Gledamo: senke drveća
što se udaljuju,
potisnute suncem.

Zašto tako dugo živiš
životom cveta?

Ali sve pripada životu i smrti.

Ispružim ruku, ti
u mraku
raspliteš kosu,

i svetlucam u tebi.
Nag je mesec u pukotini tame.

Granica

1
Leti jahač sna, da se ne probudi na svim mestima.
Stene raspuknute, urne neprenosne.

2
Predeo sa prćijom snega. I davno zgažen miris cveća.
Južni vetar osetno udaljen — na stopalama lišća — iza vidika.
O, mesec zamrznut u belinu.

3
Tako mraz dotiče ljude i zemlju: otvore kostiju.

4
Jahač, jahač.
Svi smo se učili posmatrati, svi napamet znamo sve tragove. Čak ih u sebi prepoznajemo.
To je onaj jahač sa pronađenim licem — predeo bora što se granaju, onda panj i pepeo...

5
Leti i leti jahač sna, da se ne probudi na svim mestima.
Ali, i tako gleda: u očima rane.

Preveo sa slovačkog
Mihailo HARPANJ